

Duchowieństwo dekanatu Wołkowysk w 1820 r.

Marek Hałaburda

INSTYTUT HISTORII
UNIWERSYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II
W KRAKOWIE
ORCID: 0000-0002-3801-9378

ABSTRACT

The clergy of the Volkovysk deanery in 1820

The purpose of this article is to collectively analyze the data on the group that was formed at the beginning of the 19th century by the clergy of the Volkovysk deanery. The term “clergy of the deanery of Volkovysk” applies to all priests, diocesan and religious, working at parish and monastic churches located in the deanery. Essential information for the research was provided by the protocols of the general visitation for 1820. The visitation was carried out in October 1820 and January 1821. The authorities of the diocese delegated Fr. Franciszek Godlewski, canon of the Brest chapter. The dean of the deanery and the parish priest in Volkowysk, the canon of the Brest collegiate church and the master of canon law, Fr. Tomasz Sturgulewski.

KEY WORDS: Volkovysk deanery, Vilnius diocese, clergy, general visitation, prosopography

SŁOWA KLUCZOWE: dekanat Wołkowysk, diecezja wileńska, duchowieństwo, wizytacja generalna, prozopografia

Opisy wizytacyjne z 1820 r., obok informacji na temat kościołów, ich wyglądu zewnętrznego i wewnętrznego, inwentarzy rzeczy kościelnych, plebani, zabudowań, majątku, wsi i folwarków wchodzących w skład parafii wraz z ich mieszkańcami i powinnościami na rzecz kościoła (dziesięciny, czynsze, podatki), bractw, szpitali oraz szkoły parafialnej, zawierają krótkie charakterystyki duchownych pracujących przy poszczególnych kościołach. Dane w nich zawarte pozwalają udzielić odpowiedzi na następujące pytania: ilu księży pracowało na terenie dekanatu wołkowyskiego w interesującym nas roku? Gdzie się urodzili, z jakich rodzin się wywodzili i do jakiej przynależeli narodowości? Gdzie się kształcili? W jakim seminarium przygotowywali się do kapłaństwa? Gdzie i kiedy otrzymali święcenia kapłańskie? Jak długo żyli? Jak przebiegała ich kariera duchowna? Jakie wyróżnienia otrzymali w ciągu swojej pracy? Zbiorcza analiza tych danych stała się przedmiotem niniejszego artykułu.

1. Dekanat Wołkowysk do 1820 r.

Uformowanie się instytucji dekanalnej na terenie diecezji wileńskiej, w porównaniu z innymi diecezjami polskimi, nastąpiło stosunkowo późno. W szczytującym się średniowiecznym rodowodem biskupstwie podział sieci parafialnej na dekanaty nastąpił dopiero w połowie XVI w. Pierwsze przekazy o organizacji dekanalnej

¹ T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji wileńskiej*, „Studia Theologiczne. Białystok, Drohiczyń, Łomża” 1987–1988, t. 5–6, s. 15; *idem*, *Początki organizacji kościelnej na Litwie*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1988, t. 26, nr 2, s. 78.

² J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu*, Poznań 1972, s. 72.

³ *Relationes status dioecesium in Magno Ducto Lituaniae*, t. 1: *Dioecesis Vilmensis et Samogitiae*, P. Rabikauskas (red.), Romae 1971, s. 67.

⁴ J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno 1912, s. 467–469.

⁵ W. Semkowicz, *Mapa historyczna diecezji wileńskiej*, Lwów 1936, s. 4; S. Litak, *Atlas Kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII wieku*, Lublin 2006, s. 299–314.

⁶ *Synodus Dioeciesana Vilmensis ab Illuistrissimo, Excellentissimo ac Reverendissimo Domino D. Michale Domino Michaeli Joanmne Zienkovicz Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopo Vileni in Ecclesia Cathedrali Sua Anno Dni MDCCXLIV. Diebus 10. 11. 12. M. Febr. Celebrata*, Vilnae [1744], s. 37–149.

w całej diecezji pochodzą z ustaw synodu diecezji wileńskiej z 1555 r. oraz rejestrów podatkowych z 1553 i 1559 r. Źródła te wymieniają następujące dekanaty (nazywane kluczami): antokolski, miednicki, mejszagolski, rudomiński i trocki¹. Podział diecezji na pięć części: wileńską, niemeńczyńską, rudnicką, rudomińską i miednicką, wskazała także relacja bp. Benedykta Wojny przesłana do Rzymu w 1604 r.²

W 1635 r. bp Abraham Wojna w swojej relacji do Stolicy Apostolskiej wymienia już 10 dekanatów: Knyszyn, Grodno, Kowno, Nieśwież, Wołkowysk, Mińsk, Lida, Wiłkomierz, Brasław i Szklów³. We wspomnianym dokumencie po raz pierwszy odnotowano dekanat wołkowyski, co pozwala datować jego założenie między rokiem 1605 a 1635. Tak więc możemy stwierdzić, że należał on do najstarszych tego typu jednostek w strukturze administracyjnej biskupstwa wileńskiego.

W kolejnych latach nastąpił znaczny rozwój sieci dekanalnej. Przed synodem diecezjalnym zwołanym w 1669 r. przez bp. Aleksandra Sapię powstało kolejnych 18 dekanatów: 1) Wilno, 2) Pobojsk, 3) Oszmiana, 4) Świr, 5) Raduń, 6) Kupiszki, 7) Troki, 8) Simno, 9) Olitwa, 10) Połock, 11) Nowogródek, 12) Słonim, 13) Różana, 14) Witebsk, 15) Orsza, 16) Radoszkowice, 17) Bobrujsk, 18) Augustów. Przed tym rokiem zanikły dwa dekanaty: nieświeski i szklowski⁴. W ten sposób w diecezji uformował się trwały dla okresu staropolskiego podział na 26 dekanatów⁵. Stan taki potwierdził synod abp. Michała Zienkowicza z 1744 r. W aktach synodu wydanych drukiem jeszcze w tym samym roku wymieniono liczbę okręgów dekanalnych – dokładnie taką samą jak w XVII stuleciu. Były to następujące dekanaty: 1) Wilno, 2) Podbojsk, 3) Oszmiana, 4) Świr, 5) Lida, 6) Raduń, 7) Wiłkomirski, 8) Kupiszki, 9) Brasław, 10) Troki, 11) Simno, 12) Grodno, 13) Kowno, 14) Olwita, 15) Połock, 16) Nowogródek, 17) Słonim, 18) Różana, 19) Wołkowysk, 20) Witebsk, 21) Orsza, 22) Mińsk, 23) Radoszkowice, 24) Bobrujsk, 25) Augustów, 26) Knyszyn⁶.

Z przywołanych akt synodu wiemy, że dekanat Wołkowysk w 1744 r. tworzyło 13 parafii: Wołkowysk, Hniezna, Świsłocz, Jałówka, Brzostowica Wielka, Szydłowiec, Repla, Wołpa, Łunna, Roś, Krzemienica, Mścibów, Strubnica⁷. W takiej postaci przetrwał dekanat wołkowyski do upadku I Rzeczypospolitej⁸.

Po rozbiorach wraz ze zmianami terytorialnymi diecezji nastąpiło przeobrażenie sieci dekanalnej. W dniu 12 lipca 1796 r. władze rządowe wydały rozporządzenie, na mocy którego granice diecezji powinny się pokrywać z jednostkami administracji cywilnej. Ukaz cara Pawła I z 28 kwietnia (9 marca) 1798 r. decyzję o tworzeniu i rozgraniczaniu dekanatów pozostawił w gestii biskupów. Jak wykazały badania Jana Skarbka, w części biskupstwa wileńskiego położonej na obszarze guberni grodzieńskiej (należał do niej powiat Wołkowysk) nie tylko granice diecezji dostosowano do tego nakazu, ale także dekanaty pokrywały się obszarowo z powiatami⁹.

Korekty granic diecezji i dekanatów spowodowały poważne zmiany linii granicznych poszczególnych parafii. Dotknęły one również dekanatu ze stolicą w Wołkowysku. Wówczas odpadły od niego znajdujące się poza jego granicami parafie Brzostowica Wielka i Łunna. Przyłączono je do dekanatu Grodno w powiecie grodzieńskim i guberni grodzieńskiej. Natomiast z dekanatu Prużany przesunięto pod jurysdykcję dziekana wołkowyskiego pięć parafii administracyjnie przypisanych do powiatu wołkowyskiego. Były nimi: Łysków, Łopienica, Międzyrzecz, Porozów i Zelwa. W efekcie podjętej reorganizacji terytorialnej wszystkie parafie dekanatu zostały zamknięte w granicach powiatu (ujezdu) wołkowyskiego. Jedyne wyjątek stanowiła tutaj filia Narewka. Wprawdzie pozostawała na terenie powiatu i dekanatu próżańskiego, ale pod względem administracji kościelnej podlegała parafii w Jałówce. Wytłumaczenie takiego stanu rzeczy zawiera notka wizytatora, w której czytamy:

7 *Ibidem*, s. 121–124.

8 Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne w Wilnie [dalej: LVIA], f. 694, ap. 1, b. 3985, k. 2–9.

9 Taka sama sytuacja miała miejsce w diecezji mińskiej i częściowo – w archidiecezji mohylewskiej. Zob. J. Skarbek, *Kościół rzymskokatolicki na Białorusi i Litwie w XIX i początkach XX stulecia*, „Symposium” 1999, t. 1 (4), s. 17–18.

¹⁰ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 981v.

¹¹ *Ibidem*, k. 922.

¹² *Ibidem*, k. 787, 829, 855, 980v, 992. Więcej wiadomości o klasztorach na terenie dekanatu wołkowyskiego zob. Wołyniak [J.M. Giżycki], *Z przeszłości powiatu wołkowyskiego*, Kraków 1905, s. 71–107; *idem*, *Wiadomości o dominikanach prowincji litewskiej*, cz. 1, Kraków 1917, s. 117–119; E.T., *Wiadomość historyczna o zgromadzeniach i fundacjach męzkich i żeńskich rzymsko-katolickich klasztorów w Diecezyi Wileńskiej*, „Teki Wileńska Wydawana przez Jana ze Śliwna” 1857, t. 2, s. 231–276; *O klasztorach zgromadzeń istniejących obecnie w diecezji Wileńskiej*, „Teki Wileńska Wydawana przez Jana ze Śliwna” 1858, t. 3, s. 223–273; *Kościół i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa nowogródzkiego*, t. 2, M. Kałamajska-Saad (red.), Kraków 2006.

¹³ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 686.

¹⁴ *Ibidem*, k. 700.

¹⁵ *Ibidem*, k. 789; R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 2, *Województwa brzesko-litewskie, nowogródzkie*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 266–267.

¹⁶ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 948.

¹⁷ *Ibidem*, k. 888v, 895v–896v.

Należał dawniej albo raczej był kościołem filialnym kościoła narewskiego [parafia Narew – M.H.], lecz gdy ten przez kordon odszedł do Prus, a później powrócił do obwodu białostockiego, zwierzchność diecezjalna przyłączyła go do kościoła parafialnego szereszewskiego o mil 8 od Narewki leżącego. Z powodu tak znacznej odległości JW. Biskup Wileński w r. 1811 oddał ony pod dozór plebana jałowskiego¹⁰.

Mniej więcej w tym samym czasie w dekanacie powstała nowa parafia. Była nią dotychczasowa filia Pieski, która w 1802 r. została podniesiona do rangi samodzielnej ośrodka parafialnego¹¹.

Po dokonanych rozgraniczeniach dekanat w 1820 r. liczył 17 samodzielnych placówek parafialnych: Wołkowysk, Krzemienica, Jałówka, Porozów, Repla, Międzyrzecz, Szydłowiec, Wołpa, Mścibów, Świsłocz, Zelwa, Łysków, Łopienica, Pieski, Roś, Hniezna, Strubnica. Duchowieństwo diecezjalne prowadziło duszpasterstwo i zarządzało beneficjami w 14 parafiach. W pozostałych trzech duszpasterzowało duchowieństwo zakonne. Parafie tego rodzaju mieściły się przy kościele klasztornym Kaniuków Regularnych Laterańskich w Krzemienicy, kościele klasztornym franciszkanów w Łopienicy i kościele księży misjonarzy św. Wincentego à Paulo w Łyskowie. Na terenie dekanatu funkcjonowała filia we wspomnianej Narewce, podlegająca proboszczowi z Jałówki, oraz nieparafialny kościół zakonny przy klasztorze dominikanów w miejscowości Koniuchy¹². Dodatkowo czynnych pozostawało kilka altarii (wymienione poniżej). Okazyjnie nabożeństwa odprawiano także w kaplicach publicznych w Szydłowcu (na cmentarzu parafialnym)¹³, Rosi (na cmentarzu parafialnym)¹⁴, Łyskowie (na cmentarzu parafialnym i we dworze Bychowców w Mogilowcach)¹⁵, Werekach (parafia Repla)¹⁶ oraz Świsłoczy (na cmentarzu parafialnym, przy ul. Brzeskiej, w Hrynkach i w folwarku Rudniki)¹⁷.

Dekanat obejmował powierzchnię ok. 3100 km². Graniczył od wschodu z dekanatem Słonim, od północy – z dekanatem Lida, od północy i zachodu – z dekanatem Grodno, od południa i południowego zachodu – z dekanatem Prużana¹⁸. Teren ten w 1820 r. zamieszkiwało 32 263 wiernych Kościoła katolickiego¹⁹.

2. Liczba i kategorie duchowieństwa

W interesującym nas roku przy kościołach i kaplicach należących do dekanatu wołkowyskiego przebywało 38 duchownych. Przy kościołach i kaplicach diecezjalnych mieszkało 23 księży (60%), a w klasztorach – 15 (40%). Z tej liczby jeden kapłan – Józef Raszkowski – był emerytem i nie mieszkał przy kościele parafialnym w Strubnicy, tylko w odległych o 10 km Pacewiczach²⁰. Drugi kapłan Michał Siezieniewski od 1812 r. zajmował stanowisko proboszcza parafii Ejsmonty Wielkie i formalnie należał do dekanatu Grodno. W dekanacie wołkowyskim opiekował się dodatkowo altarią pw. św. Macieja w kościele w Wołpie²¹. Z tego powodu został on włączony do grupy duchowieństwa dekanatu i objęty niniejszymi badaniami. Prawie wszyscy księża mieszkający na terenie dekanatu byli obrządku łacińskiego (99%). Wspomagał ich jeden ksiądz obrządku wschodniego (unita) opiekujący się filią w Narewce (1%). Kapłanem tym był Józef Katarkiewicz²². Poniższe zestawienie przedstawia, ilu duchownych przebywało przy poszczególnych kościołach dekanatu.

Tabela 1. Prezbiterzy mieszkający przy kościołach i kaplicach dekanatu Wołkowysk w 1820 r.

Lp.	Kościół	Duchowieństwo diecezjalne		Duchowieństwo zakonne	Razem
		łacinnicy	unicy		
1	Wołkowysk	2			2
2	Szydłowiec	1			1
3	Roś	3			3

18 *Мапа генерална губерні гродзенскай і обводу біаластоцкага*, Petersburg 1820; *Волости и мины 1890 года*, т. 11: *Гродненская губерния*, С. Петербург 1890, s. 4; S. Litak, *op.cit.*, s. 91.

19 Obliczenia własne na podst. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 681v, 969, 713v, 736v, 755v, 768v, 783v, 823v, 850v, 882v, 898, 914, 931, 943, 962v, 931, 943, 962v, 986, 1021v.

20 *Ibidem*, k. 781.

21 *Ibidem*, k. 756v; LVIA, f. 604, op. 10, sp. 129, k. 24–106.

22 LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 982.

23 *Ibidem*, k. 680.

24 *Ibidem*, k. 976.

25 *Ibidem*, k. 781.

Lp.	Kościół	Duchowieństwo diecezjalne		Duchowieństwo zakonne	Razem
		łacinnicy	unicy		
4	Międzyrzec	1			1
5	Zelwa	1			1
6	Wołpa	3 (1)			3 (1)
7	Strubnica	2 (1)			2
8	Łysków			5	5
9	Łopienica			4	4
10	Krzemienica			3	3
11	Mścibów	1			1
12	Swisłocz	2			2
13	Porozów	1			1
14	Jałówka	1			
15	Pieski	1			
16	Hniezna	1			1
17	Repla	2			2
18	Narewka		1		1
19	Koniuchy			3	3
	Razem	22 (2)	1	15	37 (1)

Źródło: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 679v-1019.

Księża diecezjalni pracujący w dekanacie posiadali zazwyczaj jedno beneficjum. Dodatkowe skupiało w swoich rękach zaledwie czterech. Jednym z nich był wspomniany wyżej Michał Siezieniewski, zaś pozostali to Ignacy Strupiński, pracujący jako komendarz przy kościele parafialnym w Wołkowysku i altarzysta altarii pw. Najświętszej Panny przy kościele w Wołpie²³, Michał Grabowiecki, posiadający beneficjum plebańskie w Jałówce i dodatkowo pełniący funkcję administratora wakującej parafii w Porozowie i altarzysty w Jałówce²⁴, oraz Feliks Grzymała, będący jednocześnie komendarem w Rosi i altarzystą w Strubnicy²⁵. Materiał scalony z protokołów wizytacyjnych pokazuje, że zdecydowana większość duchownych zajmowała się duszpasterstwem.

Zasadniczo pełnili oni posługę jako rządcy parafii, administratorzy, komendarze (administratorzy parafii bez instalacji kanonicznej), wikariusze, katecheci, kapelani oraz altarzyści. Zamieszczona poniżej tabela pokazuje, jakie obowiązki wykonywali księża zatrudnieni w dekanacie w interesującym nas roku.

Tabela 2. Kategorie duchowieństwa dekanatu Wołkowysk (1820 r.)

Kategoria	Liczba	Procent
proboszcz	15	39
administrator	1 (1)	2,6
komendarz	5	13
wikariusz	1	2,6
rektor (filialista)	1	2,5
katecheta i kapelan szkoły	3	8
altarzysta	1 (3)	2,6
emeryt	2	5
funkcje klasztorne	8	21
bez aplikaty	1	2,6

Źródło: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 679v–1019.

Wśród wszystkich duchownych pracujących na terenie dekanatu w posługę duszpasterską zaangażowanych było 32 (84%). Jako proboszczowie parafii pracowało 15 księży (43%), beneficja plebańskie posiadali: 1) Józef Strugulewski w Wołkowysku, 2) Franciszek Cybulski w Szydłowcu, 3) Bartłomiej Iwanowski w Rosi, 4) Józef Solimani w Międzyrzeczu, 5) Maciej Zaleski w Zelwie, 6) Józef Olszewski w Strubnicy, 7) Kazimierz Cyprian Mieczkowski CM w Łyskowie, 8) Marcelian Dmochowski OFMConv w Łopienicy, 9) Dominik Myszkowski w Mścibowie, 10) Dominik Kaniewski w Świsłoczy, 11) Józef Wierzbicki w Pieskach, 12) Kazimierz Lepieszyński w Hnieznej, 13) Marcin Wierciński w Repli, 14) Michał Grabowiecki w Jałówce, 15) Józef Judynowicz CRL w Krzemienicy. Dodatkowo do tej grupy zaliczono także administratorów kościołów parafialnych w Wołpie

²⁶ *Ibidem*, k. 679, 694, 712, 733, 754, 766, 781, 813, 846, 882, 895a, 930, 942, 959, 976, 982, 1018.

²⁷ *Ibidem*, k. 680, 712, 781, 766, 960.

²⁸ *Ibidem*, k. 911.

²⁹ Funkcje altarzystów w dekanacie pełniło jeszcze trzech księży: Feliks Grzymała w Strubnicy, Michał Grabowiecki w Jałowce i Ignacy Strupiński w Wołpie. Były to ich dodatkowe beneficja.

³⁰ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 766, 814, 846–847, 863v, 895v, 1019.

³¹ *Ibidem*, k. 781, 813, 863v, 1018.

(Adam Rodziewicz) i Porozowie (Michał Grabowiecki) oraz rektora kościoła filialnego w Narewce (J. Katarkiewicz)²⁶.

Kolejną grupę tworzyli księża wspomagający proboszczów w pracy duszpasterskiej. W dokumentach wizytacyjnych określani są oni jako wikariusze, komendarze lub podproboszczowie. W sumie było ich pięciu (Kazimierz Władysław Dzióbkowski – wikariusz w Repli, Ignacy Strupiński – komendarz w Wołkowysku, Jan Tyszkiewicz i Feliks Grzymała – komendarze Rosi, Józef Knistowt – komendarz w Wołpie)²⁷. Dodatkowo jeden z księży przebywał w Porozowie, oczekując na przejęcie funkcji podproboszcza przy kościele w Jałowce (Jan Rynkiewicz)²⁸.

Z pozostałych 15 księży 10 także zaangażowanych było w duszpasterstwo: jeden jako altarzysta²⁹ (Michał Siezieniewski w Wołpie), trzech jako katecheci i kapelan szkoły z obowiązkami duszpasterskimi (Franciszek Somilewicz CM i Adam Wyrwicz CM w Łyskowie oraz Tadeusz Soroka w Świśloczy) oraz jeden emeryt mieszkający przy parafii i pomagający w pracy duszpasterskiej (Kilian Sobolewski OFMConv z Łopienicy). W tym miejscu dodano również franciszkanina Nikodema Wołowicza pełniącego posługi parafialne przy kościele w Łopienicy oraz trzech zakonników sprawujących funkcje kaznodziejów: Jan Malewicz CRL (w Krzemienicy), Tadeusz Żyżniewicz OFMConv (w Łopienicy), Tomasz Jenczewski OP (w Koniuchach)³⁰. Poza duszpasterstwem pozostawało sześciu kapłanów. Drugi z emerytów, wspomniany wyżej J. Raszkowski, nie mieszkał przy kościele parafialnym. Pozostali wypełniali obowiązki zakonne: Jerzy Ogliński CM (prokurator domu w Łyskowie), Tomasz Kuncewicz CM (asystent domu i prefekt kościoła w Łyskowie), Jerzy Glozorowicz OP (przełożony klasztoru w Koniuchach), Augustyn Kamieński OP (prokurator spraw w klasztorze w Koniuchach), Symeon Mackiewicz CRL (konsultor w Krzemienicy)³¹.

3. Wykształcenie przedseminaryjne i seminaryjne

Informacje o wykształceniu przedseminaryjnym duchowieństwa pracującego w dekanacie wołkowyskim udało się pozyskać dla 36 osób (95%), brakuje ich jedynie dla dwóch (5%). Większość z nich uczęszczała do jednej szkoły, a 12 kształciło się w dwóch lub więcej placówkach.

W szkołach początkowych, powiatowych i gimnazjach położonych na terenie Podlasia uczyło się pięciu księży: w Drohiczynie – trzech, w Białymstoku – jeden, w Węgrowie – jeden³². Na pobliskim Mazowszu nauki pobierało również pięciu księży, czterech – w Szczuczynie, i jeden – w Warszawie³³. W szkołach litewskich uczyło się 11 duchownych: po dwóch w Kalwarii Żmudzkiej, Mariampolu i Datnowie, po jednym w Wilnie, Krozach, Telszach, Traszkunach i Wiłkomierzu³⁴. W szkołach białoruskich wykształcenie zdobyło 10 prezbitarów, w Słonimiu – trzech, Grodnie – dwóch, Lidzie, Łyskowie, Braślawiu, Połocku i Mohylewie – po jednym³⁵. Nauki w szkołach na terenie Inflant pobierało czterech duchownych: w Kretyndze – dwóch, oraz po jednym w Rydze i Dyneburgu³⁶. Jeden z księży uczył się w szkołach warmińskich, w Olsztynie, Reszlu i Braniewie. Później zaś kontynuował naukę w Wilnie, Nowogródku i Grodnie³⁷.

Zebrane informacje pokazują, że zdecydowana większość księży pracujących w dekanacie, niezależnie od przynależności diecezjalnej czy zakonnej, od najmłodszych lat szkolnych związana był z diecezją wileńską. Spora część przybyła także z niedalekiej Żmudzi. Więzy ze stolicą diecezji potwierdza również przesłanie informacji, w jakich seminariach studia filozoficzne i teologiczne odbyli księża dekanatu. Dane takie posiadamy dla 35 duchownych (92%). Pięciu pobierało nauki w kilku w seminariach, a trzech dodatkowo uzupełniało wykształcenie, słuchając wykładów na Uniwersytecie Wileńskim. Tabela 3 przedstawia ośrodki kształcenia

32 *Ibidem*, k. 693, 780v, 845v, 863v, 894v.

33 *Ibidem*, k. 679v, 711v, 753v, 780v, 910v.

34 *Ibidem*, k. 679va, 765v, 812v, 813v, 846v.

35 *Ibidem*, k. 711v, 812v, 813v, 863v, 930, 941v, 958v, 1017v, 1018v.

36 *Ibidem*, k. 732v, 765v, 863v, 881v.

37 *Ibidem*, k. 780v.

38 *Misjonarze św. Wincentego à Paulo w Polsce (1651–2001)*, t. 1: *Dzieje*, S. Rospond (red.), Kraków 2001, s. 195.

39 LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 780v. Seminarium w Brześciu Litewskim powstało w 1798 r., po odłączeniu tego miasta od diecezji łuckiej i przyłączeniu do diecezji wileńskiej. W zamiśle fundatorów bp. Rupniewskiego i ks. Piotra Szpannberga zakład miał kształcić kleryków z południowo-zachodnich dekanatów diecezji. Mieścił się on przy kościele parafialnym. Seminarium przestało funkcjonować w 1830 r. LVIA, f. 694, ap. 1, sp. 4015, k. 451–452; K. Kurczewski, *Brześć Litewski [w:] Podręczna encyklopedia kościelna B–C*, t. 5–6, Z. Chelmecki (red.), Warszawa 1905, s. 186; B. Kumor, *Sieć seminariów duchownych ob. łac. w okresie niewoli narodowej (1772/95–1918)*, „*Analecta Cracoviensia*” 1972, t. 4, s. 362.

40 LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 765v. Seminarium duchowne w Iłkuście powstało w 1787 r. Do chwili kasaty w 1842 r. było ono prowadzone przez księży misjonarzy św. Wincentego à Paulo. Wołyniak [J.M. Giżycki], *XX. Misjonarze w Iłkuście*, Gniezno 1909, s. 2, 23–26; L. Piechnik, *Seminaria duchowne (archi)diecezji wileńskiej do 1939 r.*, „*Studia Teologiczne. Biały-stok, Drohiczyn, Łomża*” 1987–1988, t. 5–6, s. 228–229.

duchownych, w których przygotowywali się do kapłaństwa księża pracujący na terenie dekanatu.

Tabela 3. Ośrodki kształcenia duchownych, w których do kapłaństwa przygotowywali się księża dekanatu wołkowyskiego

Lp.	Ośrodek kształcenia	Liczba absolwentów
1	Seminarium diecezjalne w Wilnie	13
2	Seminarium na Górze Zbawiciela w Wilnie	7
3	Seminarium diecezjalne w Tykocinie	1
4	Seminarium diecezjalne w Brześciu Litewskim	1
5	Seminarium diecezjalne w Iłkuście	1
6	Seminarium diecezjalne w Worniach	1
7	Studium zakonne franciszkanów w Wilnie	4
8	Studium Generalne przy konwencie św. Ducha w Wilnie (dominikanie)	3
9	Studium zakonne Kanoników Regularnych Laterańskich w Wilnie	3
10	Studium zakonne jezuitów w Grodnie	1

Źródło: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 679v–1019; LVIA, f. 694, op. 1, sp. 4015, k. 10a.

Ponad połowa duchownych (20 – 57%) odbyła studia teologiczne w dwóch wileńskich seminariach duchownych: diecezjalnym i prowadzonym przez księży misjonarzy św. Wincentego à Paulo przy domu zgromadzenia na Górze Zbawiciela. W ostatnim z wymienionych zakładów przygotowywano do kapłaństwa od 1744 r. kleryków dla diecezji (*seminarium externum*) oraz od 1725 r. na potrzeby zgromadzenia (*seminarium internum*)³⁸. W dwóch pozostałych na terenie diecezji wileńskiej studia seminaryjne ukończyło dwóch księży. Jeden nauki przygotowujące do kapłaństwa pobierał w Brześciu Litewskim³⁹, a drugi – w Iłkuście⁴⁰. Podobnie dwóch księży diecezjalnych przygotowywało się do kapłaństwa w seminariach innych diecezji: w Worniach dla diecezji żmudzkiej i Tykocinie dla diecezji augustowskiej, czyli

sejneńskiej⁴¹. Dopiero później, po uzyskaniu zwolnienia z macierzystych biskupstw, podjęli oni pracę w diecezji wileńskiej. Dwóch księży z opisywanej grupy posiadało stopnie akademickie. Doktorem nauk wyzwolonych, filozofii i teologii był J. Raszkowski⁴². Tytuł magistra prawa kanonicznego posiadał T. Sturgulewski⁴³.

Duchowieństwo zakonne kończyło studia filozoficzno-teologiczne we własnych domach studiów prowadzonych zasadniczo przy centralnych ośrodkach prowincji. Klerycy dominikańscy prowincji litewskiej wykształcenie wyższe uzyskiwali w studium generalnym w Wilnie⁴⁴. Klerycy franciszkańscy prowincji litewskiej filozofię i teologię studiowali w studium zakonnym przy klasztorach w Wilnie i Grodnie, samą filozofię w klasztorach w Orszy i Kownie⁴⁵. Klerycy ze Zgromadzenia Misjonarzy św. Wincentego à Paulo prowincji litewskiej studia odbywali w wileńskim seminarium przy domu na Górze Zbawiciela⁴⁶. Kandydaci do stanu duchownego z zakonu Kanoników Regularnych Laterańskich prowincji ruskolitewskiej filozofię studiowali w klerykacie przy klasztorze w Krzemienicy, studia zaś teologiczne kończyli przeważnie w klerykacie przy klasztorze na Antokolu w Wilnie oraz okresowo także w Krzemienicy⁴⁷.

4. Święcenia kapłańskie

Zwieńczeniem pobytu w seminarium było zdobycie świadectwa ukończenia nauki oraz uzyskanie święceń kapłańskich. Przyjęcie święceń wyższych, w tym prezbiteratu (drugi stopień święceń), stanowiło niezbędny czynnik otwierający drogę do pełnienia posługi duszpasterskiej w Kościele. W opisach wizytacyjnych notowano jedynie miejsce udzielenia i datę przyjęcia prezbiteratu (najczęściej rok), nie zaś daty przyjęcia niższych święceń i diakonatu oraz nazwiska biskupów dokonujących aktu ordynacji. Rzadko też wpisywano tytuł kanoniczny. Posiadanie takiego tytułu w rozumieniu podstawy materialnej duchownego było jednym z warunków

41 LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 895a, 994v.

42 *Ibidem*, k. 781.

43 *Ibidem*, k. 679.

44 *Elenchus patrum et fratrum provinciae lithuanae s. Angeli Custodis Ordinis Praedicatorum. Consriptus post Ordinationem factam ex Anno 1828 in Annum 1829, Vilnae 1828*, s. 40–42.

45 D.M. Synowiec, *Franciszkanie Polscy 1772–1970* [w:] *Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772–1970*, cz. 2: *Franciszkanie i Kapucyni*, J.R. Bar (red.), Warszawa 1978, s. 120–121.

46 *Misjonarze św. Wincentego...*, s. 195.

47 LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 1018v; K. Łatak, *Kongregacja krakowska kanoników regularnych laterańskich na przestrzeni dziejów*, Kraków 2002, s. 118–119, 126–127.

48 E. Rittner, *Prawo kościelne katolickie*, t. 1, Kraków 1889, s. 101–103; J. Zubka, *Tytuł kanoniczny do święceń dla duchowieństwa diecezjalnego w szczególności tytuł służby diecezji*, Lublin 1935, s. 95–97; W. Szafrąński, *Święcenia w prawie kanonicznym*, „Prawo Kanoniczne: Kwartalnik Prawno-Historyczny” 1960, t. 3, nr 1–2, s. 253.

49 W. Szafrąński, *op.cit.*, s. 261.

dopuszczenia kandydata do święceń wyższych. Zapisało go jedynie przy siedmiu prezbiterach diecezjalnych. W sześciu przypadkach ordynacji dokonano na tytuł kościoła określonego i wyznaczonego beneficjum (cztery – w diecezji wileńskiej, jeden – w diecezji żmudzkiej), w jednym zaś święceń udzielono na tytuł stołu, czyli prawnego zapewnienia udzielenia duchownemu utrzymania przez biskupa z jego mensy do chwili uzyskania przezeń beneficjum⁴⁸. Nieco inaczej sprawa przedstawiała się z duchowieństwem zakonnym. Tytułem kanonicznym święceń dla zakonników ścisłych był tytuł klasztoru, zakonu albo ubóstwa. W momencie złożenia profesji zakonnik oddawał się na wyłączność zakonowi, który automatycznie zobowiązywał się do jego utrzymania. Zakonnicy zaś należący do zgromadzeń o ślubach wieczystych lub prostych święcenia otrzymywali na tytuł wspólnego stołu zgromadzenia, z którego pozyskiwano środki na utrzymanie⁴⁹. Zapewne z tego też powodu w charakterystykach wizytacyjnych dotyczących zakonników nie notowano tytułu święceń. Poniższe zestawienie prezentuje dane na temat święceń pozyskane z protokołów wizytacyjnych.

Tabela 4. Informacje dotyczące święceń kapłańskich duchowieństwa dekanatu wołkowyskiego

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce święceń	Data	Tytuł święceń
1	Tomasz Sturgulewski	Wilno	10 lutego 1793	Stołu
2	Ignacy Strupiński	Wilno	9 marca 1818	Kościół w Worniach
3	Franciszek Cybulski	Wilno	20 grudnia 1787	Kościół w Szydłowiczach
4	Bartłomiej Iwanowski	Wilno	1800	Kościół w Rosi
5	Jan Tyszkiewicz	Wilno	1814	–
6	Józef Solimani	Mińsk	1811	–

7	Maciej Zaleski	Wilno	1793	Kościół w Różanie
8	Adam Rodziewicz	Wilno	1807	–
9	Józef Knistowtt	Mińsk	1814	–
10	Michał Siezieniewski	Wilno	1804	–
11	Józef Olszewski	Wilno	1787	–
12	Feliks Grzymała	Brześć	1813	–
13	Józef Raszkowski	–	1772	–
14	Kazimierz Cyprian Mieczkowski	Wilno	19 listopada 1784	–
15	Tomasz Kuncewicz	Łysków	1806	–
16	Jerzy Ogliński	Wysokie Litewskie	17 lutego 1813	–
17	Franciszek Somilewicz	Wilno	3 września 1818	–
18	Adam Wyrwicz	Wysokie Litewskie	16 października 1820	–
19	Marcelian Dmochowski	W diecezji łuckiej	1785	–
20	Kilian Sobolewski	Wilno	1768	–
21	Tadeusz Żyźniewicz	W diecezji mińskiej	1814	–
22	Nikodem Wołowicz	W diecezji mińskiej	1811	–
23	Józef Glozorowicz	–	–	–
24	Augustyn Kamiński	–	–	–
25	Tomasz Jenczewski	–	–	–
26	Dominik Myszkowski	–	1803	Kościół w Lidzie
27	Dominik Kaniewski	Wilno	1808	–
28	Tadeusz Soroka	Wornie	1810	–
29	Jan Rynkiewicz	–	1799	–
30	Józef Wierzbicki	Wilno	1786	–
31	Kazimierz Lepieżyński	Wilno	1786	Kościół w Łopienicy
32	Marian Wierciński	–	1791	Kościół w Milejczycach
33	Kazimierz Władysław Dzióbkowski	–	1808	–
34	Michał Grabowiecki	Wilno	1775	–

⁵⁰ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 679v, 693v, 711v, 753v.

⁵¹ *Ibidem*, k. 812v, 813v, 813v, 863v.

⁵² *Ibidem*, k. 910, 845v.

⁵³ *Ibidem*, k. 812v, 863v.

⁵⁴ *Ibidem*, k. 863v, 941v.

⁵⁵ *Ibidem*, k. 813v.

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce święceń	Data	Tytuł święceń
35	Józef Judynowicz CRL	Słonim	1807	–
36	Symeon Mackiewicz CRL	Wilno	1807	–
37	Jan Malewicz CRL	Połock	1807	–
38	Józef Katarkiewicz	–	–	–

– brak danych

Źródło: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 679v–1019; LVIA, f. 694, op. 1, sp. 4015, k. 10a; Wołyniak [J.M. Giżycki], *Z przeszłości powiatu wołkowyskiego*, Kraków 1905, s. 78, 85.

5. Pochodzenie terytorialne, społeczne oraz narodowość

Równie interesującym zagadnieniem jest znajomość pochodzenia terytorialnego, społecznego i narodowości duchowieństwa zatrudnionego w dekanacie. Niestety, formularz wizytacyjny z wyjątkiem jednego przypadku nie przekazuje danych na temat miejsca urodzenia. Adnotacje tego rodzaju ograniczają się do podania księstwa, województwa, guberni lub ziemi. Ogólne informacje na ten temat udało się zebrać dla 16 księży (43%). W dawnym województwie podlaskim na świat przyszło czterech (w tym dwóch w ziemi bielskiej)⁵⁰, w guberni wileńskiej – również czterech (dwóch w powiecie brasławskim, jeden w powiecie lidzkim i jeden w powiecie upitskim)⁵¹, na Mazowszu – trzech (jeden w Warszawie, dwóch w ziemi nurskiej)⁵², na Żmudzi – dwóch (w tym jeden w powiecie telszewskim)⁵³, w guberni grodzieńskiej – dwóch⁵⁴, w guberni inflanckiej – jeden (powiat dyneburski)⁵⁵.

Więcej informacji posiadamy o pochodzeniu stanowym duchowieństwa. Danymi takimi dysponujemy dla 36 osób (97%). Co ciekawe, wszyscy duchowni występujący w opisie wizytacyjnym, dla których udało się je ustalić, wywodzili się ze stanu szlacheckiego. Podobne ustalenie dla mniej więcej tego samego okresu udokumentował

ks. Jan Szczepaniak. Dzięki jego badaniom wiemy, że zdecydowana większość księży diecezji kamienieckiej w przededniu powstania listopadowego pochodziła z rodzin szlacheckich. Jako wytłumaczenie tego zjawiska badacz podał niski procent powszechności nauczania katolickiego społeczeństwa rekrutującego się ze stanu chłopskiego i ubogiego mieszczaństwa⁵⁶.

W tym samym źródle zapisano informacje o narodowości duchowieństwa. Przynależność narodową odnotowano przy 28 księżach, co stanowi 75% wszystkich duchownych pracujących w dekanacie. Ponad połowa z nich była narodowości litewskiej – 15 (53,5%) – duchowni mający swoje korzenie rodzinne w powiatach guberni wileńskiej położonych na północ od stolicy oraz w powiatach guberni inflanckiej i grodzieńskiej⁵⁷. Do narodowości polskiej przynależało 11 księży (39%)⁵⁸, w przypadku jednego duchownego odnotowano narodowość białoruską⁵⁹, a przy jednej osobie zapisano narodowość „Warmiak”⁶⁰.

6. Wiek duchowieństwa i staż pracy

Na podstawie informacji zmieszczonych w protokołach wizytacyjnych możemy określić wiek 37 duchownych pracujących w dekanacie (97%). Nie udało się ustalić daty urodzenia jednego kapłana z tej grupy. Wykres 1 obrazuje wiek duchowieństwa dekanatu wołkowyskiego w pięcioletnich przedziałach czasowych.

⁵⁶ J. Szczepaniak, *Duchowieństwo diecezji kamienieckiej w przededniu powstania listopadowego*, „Textus et Studia” 2016, nr 3 (7), s. 131.

⁵⁷ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 679va, 732v, 765v, 812v, 845v, 846v, 881v, 894v, 930, 941v, 1017v, 1018v.

⁵⁸ *Ibidem*, k. 679va, 693v, 711v, 753v, 780v, 910v, 958v, 959v, 975v.

⁵⁹ *Ibidem*, k. 1017v.

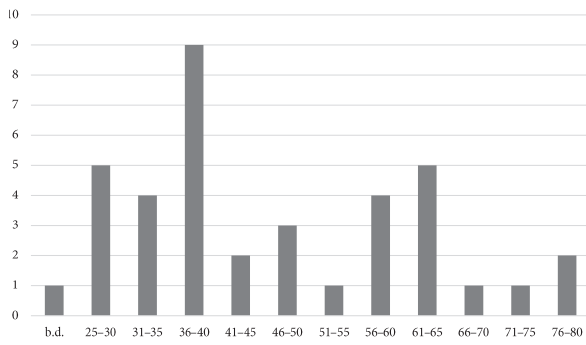
⁶⁰ *Ibidem*, k. 780v.

61 *Ibidem*, k. 845v.

62 *Ibidem*, k. 780v.

63 *Ibidem*, k. 975v.

Wykres 1. Wiek księży pracujących w kościołach i kaplicach na terenie dekanatu wołkowyskiego w 1820 r.

Źródło: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 679v–1019; LVIA, f. 694, op. 1, sp. 4015, k. 10a; *Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi vilonensi in annum Domini bissextilem 1852*, Wilnae 1851, s. 21; Wołyniak [J.M. Giżycki], *Wiadomości o dominikanach prowincji litewskiej*, cz. 1, Kraków 1917, s. 119.

W dekanacie wołkowyskim w 1820 r. w przedziale wiekowym do 35 roku życia było dziewięciu księży (24%), od 36 do 50 roku życia – 14 duchownych (38%), do wieku emerytalnego zbliżało się 11 (30%) prezbiterów, powyżej 70 lat miało zaś trzech kapłanów. Łatwo zauważyć, że młodych i w średnim wieku (do 50 roku życia) było 23 księży (62%), więc ponad połowa duchownych zachowywała optymalny wiek i jednocześnie posiadała już spore doświadczenie zawodowe, a co za tym idzie – dysponowała odpowiednimi siłami i kwalifikacjami niezbędnymi do wykonywania obowiązków na danym stanowisku. Najstarszymi księżmi w dekanacie byli Kilian Sobolewski, franciszkanin mieszkający w klasztorze w Łopienicy⁶¹, i Józef Raszkowski, przebywający na emeryturze w Popowiczach⁶². Obaj mieli po 76 lat. Nieco młodszy od nich był siedemdziesięcioletni Michał Grabowiecki, duszpasterzujący w Jałówce i Pozorowie⁶³.

Warto w tym miejscu przyrzeć się przebiegowi kariery służbowej duchowieństwa. Jeśli weźmiemy pod uwagę wiek księży, wynika z niego, że zdecydowana większość z nich wcześniej pracowała na innych stanowiskach

kościelnych. Danymi takimi dysponujemy dla całej grupy. Spośród 38 księży aż 32 sprawowało różnego rodzaju funkcje duszpasterskie i zakonne na jednym, dwóch lub więcej stanowiskach kościelnych. Rekordzistą pod tym względem okazał się J. Rynkiewicz. Po raz pierwszy z pracą w dekanacie zetknął się w chwili, kiedy został komendantem w Mścibowie (1801–1802). Wcześniej sprawował obowiązki proboszcza w Wilnie (1799–1801), a później komendarza w Połoneczce (1802–1805), zastępcy altaryzisty w Wilnie (1805–1807), mansonarza przy kościele pw. św. Jana w Wilnie (1807–1809), kapelana w Kownie (1809–1810), proboszcza w Gierwiatach (1810–1813), administratora w Suderwie (1813–1814), komendarza w Świsłoczy (1814–1816), kapelana w Daukszyszkach (1816–1817) i Worniach (1817–1818). Do pracy w dekanacie powrócił w 1819 r.⁶⁴

Wśród duchownych pracujących wcześniej na innych stanowiskach czterech związanych było z dekanatem na stałe, tzn. od chwili przyjęcia święceń na prowizję konkretnego kościoła i objęcia tam przypisanego beneficjum (Józef Wierzbicki, Franciszek Cybulski, Bartłomiej Iwanowski, Jan Tyszkiewicz)⁶⁵. Najdłuższym stażem pracy w dekanacie szczylił się Michał Grabowiecki. Wprawdzie jego pierwszą placówką po przyjęciu święceń kapłańskich w 1775 r. stała się parafia Zabłudów (dek. Zabłudów) (został tam komendantem), ale już od 1779 r. podjął obowiązki proboszczowskie w parafii Jałówka. Tak więc do czasu wizytacji w 1820 r. na terenie dekanatu pracował 41 lat⁶⁶.

Nieco krócej, bo 34 lata, w dekanacie obowiązki wykonywało dwóch kapłanów: Józef Wierzbicki i Kazimierz Lepieszyński. Obaj zajmowali stanowiska duszpasterskie od 1786 r. Pierwszy z nich, zanim w 1802 r. przejął probostwo parafii Pieski, pełnił funkcje komendarza w Strubnicy (1786–1789), komendarza w Wołkowysku (1789–1800) i kapelana w Pieskach (1800–1802)⁶⁷. Drugi, do chwili objęcia stanowiska proboszcza parafii Hniezna (1788), przez sześć miesięcy był komendantem

64 *Ibidem*, k. 911.

65 *Ibidem*, k. 694, 712, 930.

66 *Ibidem*, k. 976.

67 *Ibidem*, k. 930.

68 *Ibidem*, k. 942.

69 *Ibidem*, k. 694.

70 *Ibidem*, k. 712.

71 *Ibidem*, k. 754.

72 *Ibidem*, k. 680.

73 *Ibidem*, k. 766.

74 *Ibidem*, k. 813.

75 *Ibidem*, k. 814.

76 *Ibidem*, k. 1018.

77 *Ibidem*, k. 1019.

78 *Ibidem*, k. 895a.

79 T. Kaliński, *Historia kościoła w Narewce*, Narewka 1932, s. 14.

w Łukonicy (dek. Słonim) (1786–1787) i przez rok – komendarem w Wołkowysku (1787–1788)⁶⁸.

Stażem krótszym o rok ustępował im Franciszek Cybulski. Pracował w dekanacie od 1788 r., najpierw jako komendarz w Szydłowcu. Po czterech latach (1792) objął w tamtejszej parafii beneficjum plebańskie⁶⁹. Od 1800 r. z dekanatem związani byli zawodowo Bartłomiej Iwanowski, który przyjął w tym roku święcenia na tytuł kościoła w Rosi i pełnił przy nim od tej chwili posługę komendarza, a od 1810 r. – proboszcza⁷⁰, oraz Maciej Zaleski, najpierw altarzysta w Strubnicy, a później proboszcz w Zelwie (od 1813)⁷¹.

Duża część duchownych posiadała krótszy staż pracy, ale i tak liczył on od kilku do kilkunastu lat. Jedynie ośmiu księży rozpoczęło prace w dekanacie w roku poprzedzającym wizytację lub w roku jej przeprowadzenia. W 1819 r. zatrudnienie przy kościołach dekanatu wołkowyskiego otrzymali: Ignacy Strupiński – komendarz w Wołkowysku (wcześniej komendarz w Worniach)⁷², Józef Knistowtt – komendarz w Szydłowcu (wcześniej komendarz w Świerzaniu, kapelan w Radziwiłłmontach i Towieniu, komendarz w Inturkach i Buciszkach)⁷³, Kazimierz Cyprian Mieczkowski CM – proboszcz i superior domu w Łyskowie (wcześniej m.in. profesor w seminarium na Górze Zbawiciela w Wilnie, regens w seminarium w Żytomierzu, superior w Siemiatyczach)⁷⁴, Franciszek Somilewicz CM – katecheta i prefekt w Wołkowysku (wcześniej katecheta i prefekt w Iłkukszcie)⁷⁵, Józef Judynowicz CRL – proboszcz w Krzemienicy (wcześniej katecheta i spowiednik siostr benedyktynek w Słonimiu)⁷⁶, Jan Malewicz CRL – kaznodzieja w Krzemienicy (wcześniej katecheta szkół powiatowych)⁷⁷. W 1820 r. w dekanacie obowiązki podjęli: Tadeusz Soroka – kapelan szkolny w Świsłoczy⁷⁸, i Józef Katarkiewicz – rektor w Narewce⁷⁹.

Dwóch duchownych, zanim trafiło do diecezji wileńskiej i później podjęło obowiązki na ziemi wołkowyskiej, związanych było ze zgromadzeniami zakonnymi. Józef

Solimani po opuszczeniu zgromadzenia misjonarzy św. Wincentego à Paulo (1813) rozpoczął pracę dla diecezji wileńskiej⁸⁰. Kazimierz Władysław Dzióbkowski porzucił Zakon Braci Kaznodziejów i po sekularyzacji najpierw przebywał w diecezji augustowskiej, a po zwolnieniu z niej – w diecezji wileńskiej⁸¹.

Już pobieżne przesłedzenie stażu pracy duchowieństwa pokazuje, że większość księży była związana z ziemią wołkowyską przez dłuższy czas. Mimo że nie pochodzili stamtąd, przez lata pracy poznali uwarunkowania panujące w dekanacie. Można też zaryzykować stwierdzenie, że nieobce im były problemy i potrzeby religijne ludności, wśród której przyszło im duszpasterzować.

7. Dodatkowe funkcje i godności oraz wyróżnienia

Dzięki danym zawartym w protokołach wizytacyjnych znamy dodatkowe funkcje i godności oraz wyróżnienia, jakie stawały się udziałem duchowieństwa dekanatu. Spora część księży oprócz zajęć duszpasterskich sprawowała urzędy publiczne w systemie sędziowskim. Deputatami szlacheckimi do sądów ziemskich i grodzkich w powiecie wołkowyskim byli następujący księża: T. Strugulewski (od 1814)⁸², Dominik Myszkowski (od 1811)⁸³, M. Zaleski (od 1812)⁸⁴ i K. Lepieszyński (od 1805 do 1814). Ostatni z wymienionych w 1814 r. został także deputatem sądów granicznych⁸⁵. Funkcję deputata, jako przedstawiciel duchowieństwa w Departamencie II guberni grodzieńskiej, pełnił Franciszek Cybulski⁸⁶. Marcin Wierciński był deputatem śledczym w wołkowyskim sądzie grodzkim⁸⁷. Z ramienia konsystorza wileńskiego dochodzenia i śledztwa na terenie diecezji prowadziło trzech księży: F. Cybulski, D. Kaniewski i K. Lepieszyński⁸⁸.

Czterech kapłanów obdarzonych było godnością kanonika. Do zaszczytnego grona kapituły brzeskiej zostali włączeni T. Strugulewski (w 1813) i B. Iwanowski (w 1815)⁸⁹. W stallach kanonickich kapituły inflanckiej

80 *Ibidem*, k. 733.

81 *Ibidem*, k. 960.

82 *Ibidem*, k. 680.

83 *Ibidem*, k. 882.

84 *Ibidem*, k. 754.

85 *Ibidem*, k. 942.

86 *LIbidem*, k. 694.

87 *Ibidem*, k. 959.

88 *Ibidem*, k. 694, 895a, 942.

89 *Ibidem*, k. 679, 712.

90 *Ibidem*, k. 694, 781.

91 *Ibidem*, k. 679.

92 Wołyniak [J.M. Giżycki], *Z przeszłości powiatu...*, s. 58–63.

93 LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3675, k. 679, 694, 712, 733, 754, 781, 882, 895a, 911, 930, 942, 959, 976.

94 W literaturze zarówno polsko-, jak i rosyjskojęzycznej odnajdujemy błędną informację o nagradzaniu krzyżem „Na pamiątkę wojny 1812 roku” jedynie kapłanów Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego. Tymczasem niniejsze badania wykazały, że krzyż wręczany był także duchownym innych wyznań chrześcijańskich, w tym przypadku księżom katolickim pracującym na terenie krajów podległych Imperium Carów. Z resztą sam zapis z manifestu Aleksandra I z 30 sierpnia 1814 r. „духовенство наше” nie przesądza jednoznacznie, że odznaczenie było dedykowane wyłącznie duchowieństwu prawosławnemu. *Собрание Высочайших Манифестов, Грамот, Указов, Рескриптов, приказов войскам и разных извещений, последовавших в течение 1812, 1813, 1814, 1815 и 1816 годов*, Санктпетербург, s. 167; W. Jakubowski, *Ordery i medale Rosji*, Toruń 1993, s. 112.

95 *Собрание Высочайших Манифестов...*, s. 167–168; W. Jakubowski, *op.cit.*, s. 111–112.

zasiadali J. Raszkowski (od 1799) i F. Cybulski (od 1804)⁹⁰. Dodatkowo T. Strugulewski od 1817 r. działał w strukturach Towarzystwa Biblijnego⁹¹. Józef Raszkowski, choć przebywał już na emeryturze, był znanym i cenionym pedagogiem, profesorem w szkołach grodzieńskich oraz wieloletnim prorektorem i nauczycielem w szkołach wołkowyskich⁹².

„Krzyżem dla Duchowieństwa na «Pamiątkę Wojny 1812 r.»” odznaczono 14 księży. W gronie tym znaleźli się: T. Strugulewski (1819), F. Cybulski (1819), B. Iwanowski (1818), J. Solimani (1820), M. Zaleski (1820), J. Olszewski (1820), J. Raszkowski (1820), D. Myszkowski (1818), D. Kaniewski (1818), Jan Rynkiewicz (1820), J. Wierzbicki (1820), K. Lepieszyński (1820), M. Wierciński (1820) i M. Grabowiecki (1818)⁹³. Odznaczenie to zostało ustanowione wyłącznie dla duchowieństwa przez cara Aleksandra I w manifestie z 30 sierpnia 1814 r. Wręczyć je można było każdemu duchownemu, od metropolity do szeregowego kapłana, pozostającemu w służbie od 1 stycznia 1813 r.⁹⁴ Krzyż noszony na wstędze Orderu św. Włodzimierza nadawano na podstawie list przedłożonych świętemu synodowi przez biskupów poszczególnych diecezji. Emisja krzyża trwała w latach 1818–1829. W ciągu tego okresu uhonorowano nim około 40 tys. duchownych w całym Imperium Rosyjskim⁹⁵.

Przeprowadzone analizy pokazały, że w 1820 r. w dekanacie wołkowyskim, diecezji wileńskiej pracowało w sumie 38 duchownych. Do duchowieństwa diecezjalnego należało 23 księży (60%), a do zakonnego – 15 (40%). Większość z nich wykonywała obowiązki duszpasterskie – 32 (84%), jedynie sześciu – inne (16%). Ponad połowa księży (20 – 57%) przygotowywała się do kapłaństwa w dwóch wileńskich seminariach duchownych: diecezjalnym – 13 (37%), i na Górze Zbawiciela – siedmiu (20%). Pozostali studia filozoficzno-teologiczne odbyli w innych zakładach kształcenia duchownych na terenie diecezji wileńskiej lub w sąsiednich należących do diecezji żmudzkiej i augustowskiej, czyli sejneńskiej, oraz

w seminariach zakonnych funkcjonujących zasadniczo przy domach generalnych prowincji. Większość duchownych przyjęła święcenia kapłańskie w Wilnie. Pochodzili oni z terenów diecezji wileńskiej oraz żmudzkiej i wywodzili się z polskich, a także litewskich rodzin szlacheckich. Ponad połowa z nich była w sile wieku i jednocześnie posiadała już doświadczenie zawodowe niezbędne do wykonywania obowiązków na przydzielonym stanowisku. Spora część zasiadała również w ławach różnego rodzaju sądów. Czterech księży dostąpiło godności kanonika, a 14 zostało uhonorowanych odznaczeniami państwowymi.

Protokoły wizytacyjne obok przeanalizowanych danych zawierają znacznie więcej informacji na temat duchowieństwa. Dowiedzieć się z nich możemy również o upomnieniach, karach, rocznych dochodach oraz zdolności duchowieństwa do dalszego wypełniania obowiązków. Zagadnienia wynagrodzenia i kondycji moralnej księży wykraczają poza zakres metody prozopograficznej i z tego też powodu zostały pominięte w niniejszych rozważaniach.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne w Wilnie [LVIA]

- f. 604, op. 10, sp. 129, Metryki parafii Ejsmonty Wielkie (1802–1819).
f. 694, ap. 1, b. 3675, Księga wizytacji kościołów i klasztorów z dekanatów Prużana, Kobryń i Wołkowysk (1820).
f. 694, ap. 1, b. 3985, Akta z wizytacji dekanatu wołkowyskiego (1780).
f. 694, op. 1, sp. 4015, Akta wizytacji kościołów i plebani na terenie guberni grodzieńskiej i kurlandzkiej oraz seminarium duchownego w Wilnie, Brześciu i Iłkuście (1818).

Archiwum Parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Narewce

Kaliński T., *Historia kościoła w Narewce*, Narewka 1932 (mps).

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi vilnensi in annum Domini bissextilem 1852*, Wilnae 1851.
Elenchus patrum et fratrum provinciae lithuanae s. Angeli Custodis Ordinis Praedicatorum. Consriptus post Ordinationem factam ex Anno 1828 in Annum 1829, Vilnae 1828.
Mappa generalna guberni grodzieńskiej i obwodu białostockiego, Petersburg 1820.
Relationes status dioecesium in Magno Ducto Lituaniae, t. 1: *Dioecesis Vilnensis et Samogitiae*, P. Rabikauskas (red.), Romae 1971.
Synodus Dioecesana Vilnensis ab Illustrissimo, Excellentissimo ac Reverendissimo Domino D. Michalel Domino Michaele Joanmne Zienkowicz Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopo Vilensi in Ecclesia Cathedrali Sua Anno Dni MDCCXLIV. Diebus 10. 11. 12. M. Febr. Celebrata, Vilnae [1744].
Sobranie Vysochaishikh Manifestov, Gramot, Ukazov, Reskriptov, prikazov voiskam i raznykh izveshchenii, posledovavshikh v techenie 1812, 1813, 1814, 1815 i 1816 godov, Sankt-Peterburg, s. 167–168.

OPRACOWANIA

- Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 2: *Województwa brzesko-litewskie, nowogródzkie*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992.
Jakubowski W., *Ordery i medale Rosji*, Toruń 1993.
Kaliński T., *Historia kościoła w Narewce*, Narewka 1932.

- Kościół i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa nowogródzkiego*, t. 2, M. Kałamajska-Saad (red.), Kraków 2006.
- Kraheil T., *Początki organizacji kościelnej na Litwie*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 1988, t. 26, nr 2, s. 67–80.
- Kraheil T., *Zarys dziejów (archi)diecezji wileńskiej*, „*Studia Teologiczne*. Białystok, Drohiczyń, Łomża” 1987–1988, t. 5–6, s. 7–72.
- Kumor B., *Sieć seminariów duchownych ob. łac. w okresie niewoli narodowej (1772/95–1918)*, „*Analecta Cracoviensia*” 1972, t. 4, s. 359–378.
- Kurczewski J., *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno 1912.
- Kurczewski J., *Brześć Litewski* [w:] *Podręczna encyklopedia kościelna B–C*, t. 5–6, Z. Chełmecki (red.), Warszawa 1905, s. 184–187.
- Litak S., *Atlas Kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII wieku*, Lublin 2006.
- Łatak K., *Kongregacja krakowska kanoników regularnych laterańskich na przestrzeni dziejów*, Kraków 2002.
- Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651–2001)*, t. 1: *Dzieje*, S. Rospond (red.), Kraków 2001.
- O klasztorach zgromadzeń istniejących obecnie w diecezji Wileńskiej*, „*Teka Wileńska* Wydawana przez Jana ze Śliwna” 1858, t. 3, s. 223–273.
- Ochmański J., *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu*, Poznań 1972.
- Piechnik L., *Seminaria duchowne w (archi)diecezji wileńskiej do 1939 r.*, „*Studia Teologiczne*. Białystok, Drohiczyń, Łomża” 1987–1988, t. 5–6, s. 201–231.
- Rittner E., *Prawo kościelne katolickie*, t. 1, Kraków 1889.
- Semkowicz W., *Mapa historyczna diecezji wileńskiej*, Lwów 1936.
- Skarbek J., *Kościół rzymskokatolicki na Białorusi i Litwie w XIX i początkach XX stulecia*, „*Symposium*” 1999, t. 1 (4), s. 9–30.
- Synowiec M.D., *Franciszkanie Polscy 1772–1970* [w:] *Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772–1970*, cz. 2: *Franciszkanie i Kapucyni*, J.R. Bar (red.), Warszawa 1978, s. 5–175.
- Szafrąński W., *Święcenia w prawie kanonicznym*, „*Prawo Kanoniczne: Kwartalnik Prawno-Historyczny*” 1960, t. 3, nr 1–2, s. 215–261.
- Szczepaniak J., *Duchowieństwo diecezji kamienieckiej w przededniu powstania listopadowego*, „*Textus et Studia*” 2016, nr 3 (7), s. 115–142.
- T.E., *Wiadomość historyczna o zgromadzeniach i fundacjach męskich i żeńskich rzymsko-katolickich klasztorów w Dyecezyi Wileńskiej*, „*Teka Wileńska* Wydawana przez Jana ze Śliwna” 1857, t. 2, s. 231–276.
- Wołyniak [J.M. Giżycki], *XX. Misjonarze w Illukszczie*, Gniezno 1909.
- Wołyniak [J.M. Giżycki], *Wiadomości o dominikanach prowincyi litewskiej*, cz. 1, Kraków 1917.

Wołyniak [Giżycki J.M.], *Z przeszłości powiatu wołkowyskiego*, Kraków 1905.

Zubka J., *Tytuł kanoniczny do święceń dla duchowieństwa diecezjalnego w szczególności tytuł służby diecezji*, Lublin 1935.
